

UNIVERSITAT DE BARCELONA.
ESTUDI GENERAL DE LLEIDA, 1991

POBLACIÓ, FAMÍLIA I TREBALL A LA LLEIDA
DEL SEGLE XVI.

Tesi presentada per a l'obtenció del grau de doctora per:

MARIA JOSÉ VILALTA I ESCOBAR.

Director: **Dr. ROBERTO FERNÁNDEZ DÍAZ.**

UNIVERSITAT DE BARCELONA.
ESTUDI GENERAL DE LLEIDA, 1991.

POBLACIÓ, FAMÍLIA I TREBALL A LA LLEIDA
DEL SEGLE XVI.

VOLUM SEGON

Tesi presentada per a l'obtenció del grau de doctora per:

MARIA JOSÉ VILALTA I ESCOBAR.

Director: **Dr. ROBERTO FERNÁNDEZ DÍAZ.**

INDEX

VOLUM PRIMER.

NOTA PRELIMINAR.....	9
INTRODUCCIÓ ..	14
PART I - MARC METODOLÒGIC I HISTORIOGRÀFIC.	
CAPÍTOL 1 - FONTS DOCUMENTALS I METODOLOGIA	26
1.1- LES REFERÈNCIES DOCUMENTALS	27
1.1.1- FONTS BASE. BAPTISMES	27
1.1.2- FONTS BASE. MATRIMONIS ..	28
1.1.3- FONTS COMPLEMENTÀRIES	28
1.1.4- PROTOCOLS NOTARIALS ..	29
1.2- COMENTARI I VALORACIÓ DEL CONTINGUT	29
1.2.1- IDENTIFICACIÓ DEL NOU NAT ...	33
1.2.2- IDENTIFICACIÓ DELS PARES... ..	34
1.2.3- ALTRES DADES.....	35
1.2.4- IDENTIFICACIÓ DELS CONTRAENTS ..	35
1.2.5- IDENTIFICACIÓ DELS PARES DELS NUVIS	37
1.2.6- ALTRES INFORMACIONS.....	38
1.3- METODOLOGIA.....	39
CAPÍTOL 2- LA POBLACIÓ DE LES ESPANYES AL SEGLE XVI UNA MONARQUIA DEMOGRÀFICAMENT PLURAL ..	46
2.1- GALÍCIA, EN ELS LÍMITS DE LA SATURACIÓ	49
2.2- PAIS BASC I NAVARRA, UNA TRAJECTÒRIA PAUSADA	54

2.3- EL REGNE DE CASTELLA, ENTRE LA REALITAT I EL DESIG	61.
2.4- EXTREMADURA, EL PES DE LA SOCIETAT SENYORIAL.....	78.
2.5- ANDALUSIA, LA TERRA DE LES ANADES I VINGUDES	85.
2.6- EL REGNE DE MÚRCIA, UN MÓN PER OMLIR	93.
2.7- EL REGNE DE VALÈNCIA, UNA SOCIETAT FRAGMENTADA	99.
2.8- EL REGNE D'ARAGÓ, UN EXPANDIMENT INUSUAL.....	106.
2.9- EL PRINCIPAT CATALÀ, LA TRAJECTÒRIA D'UN REDREÇ	115.
2.10- CONCLUSIONS	126.
QUADRES DE LA PRIMERA PART	133.

PART II - LA VIDA...

CAPITOL 3- LA POBLACIÓ DE LLEIDA AL SEGLE XVI A TRAVÉS DE FOGATGES I CENSOS GENERALS	138.
CAPITOL 4- ELS COMPTES DE LA VIDA: ELS NAIXEMENTS	155.
4.1- LES TRAJECTÒRIES	157.
4.1.1- EL LLARG CAMÍ SECULAR: UN CREIXEMENT ALENTIT?.....	157.
4.1.2- PAS A PAS A TRAVÉS DEL SEGLE: L'ATONIA DEL TEMPS CURT	166.
4.1.3- A LA REPRESA D'UN VELL MÈTODE: ELS ANYS AGRARIS I ELS MOVIMENTS CONJUNTURALS	167.
4.2- ELS COMPORTEMENTS	173.
4.2.1- UNA PRIMERA CARACTERITZACIÓ DELS NASCUTS: SEXE I GEMELITAT	173.
4.2.2- EL CICLE ESTACIONAL DE LA FECUNDITAT I LA NATALITAT	175.

4.2.3- SOTA EL PES D'UNA SOCIETAT POBRA: ELS FILLS DE "PARES IGNORATS"	181.
4.2.3.1- QUANTS VAN SER ELS NADONS DE LLEIDA SENSE PARE CONEGUT?	185.
4.2.3.2- ELS MESOS MÉS PERILLOSOS	192.
4.2.4- SOTA EL PES D'UNA SOCIETAT INTOLERANT: ELS BAPTISMES PER CONVERSIÓ	195.
4.3- CONCLUSIONS	200.
CAPITOL 5- LA LEGITIMACIÓ DE L'AMOR I LA VIDA FAMILIAR	207.
5.1- ELS CASAMENTS. LES OSCIL·LACIONS DE L'ESTABILITAT	209.
5.2- EL CICLE ESTACIONAL DE LA NUPCIALITAT	214.
5.3- LES BASES DE LA VIDA FAMILIAR	219.
5.3.1- LA REGULACIÓ LEGAL DEL MATRIMONI	220.
5.3.2- EL MATRIMONI, UN AFER PER A GENT SOLTERA	227.
5.3.3- NI MASSA JOVES, NI TOT JUST VELLS	232.
5.3.4- POQUES CRIATURES A CADA CASA	241.
5.4- LA DONA, UNA PEÇA CLAU DE L'ORDRE SOCIAL	249.
5.5- CONCLUSIONS	259.
CAPITOL 6- LA PROXIMITAT DE LA MORT	265.
6.1- ELS PARES I EL CASAMENT DELS FILLS: UNA ABSÈNCIA NOTABLE	271.
6.2- LA FRAGILITAT DEL VINCLE CONJUGAL	277.
6.3- CONCLUSIONS	286.
CAPITOL 7 - ELS NOUVINGUTS	290.
7.1- LES ONADES DE LA IMMIGRACIÓ EL EL TEMPS	296.
7.2- D'ON VENIEN ELS FORASTERS?	301.
7.3- UN CAS PARTICULAR: ELS FRANCESOS	308.

7.4- CONCLUSIONS.....	314.
QUADRES, GRÀFIQUES I MAPES DE LA SEGONA PART	320.

VOLUM SEGON.

PART III - ... I EL TREBALL

CAPITOL 8 - EL MÓN DEL TREBALL.....	394.
8.1- ELS TREBALLS I LES RELACIONS HUMANES	403.
8.1.1- L'ÈLIT URBANA, UN BLOC SOCIAL DE PODER	406.
8.1.2- LA PAGESIA, LA GRAN MAJORIA.....	410.
8.1.3- ELS ARTESANS, LA SEGONA FORÇA DEMOGRÀFICA DE LA CIUTAT.....	414.
8.1.4- ELS SERVEIS, UNA MIGRADESA IMPRESCINDIBLE	421.
8.1.5- ELS ECLESIASTICS, UNA IMPORTANT MINORIA.....	424.
8.1.6- UN MÓN EN ORDRE?.....	427.
8.2- LA DISTRIBUCIÓ DELS TREBALLS ENTRE LOCALS I FORANIS.....	431.
8.3- SOCIETAT I GEOGRAFIA URBANA.....	443.
8.3.1- LES AGLOMERACIONS URBANES	446.
8.3.2- ESPAI URBÀ I ESTRUCTURA DE CLASSES.....	453.
8.4- CONCLUSIONS.....	459.
CAPITOL 9- EL PES DE LES CONTINUITATS.....	467.
9.1- UN MERCAT MATRIMONIAL OBERT?.....	471.
9.2- EL CASAMENT, UN AFER DE FAMÍLIA.....	479.
9.3- CONCLUSIONS	490.
QUADRES I PLÀNOLS DE LA TERCERA PART	495.

CONCLUSIONS GENERALS.	520.
APÈNDIXS ESTADÍSTICS I GRÀFICS	548.
BIBLIOGRAFIA	648.
1- TEORIA I METODOLOGIA	649.
2- HISTÒRIA GENERAL	661.
3- HISTÒRIA D'ESPANYA.....	672.
4- HISTÒRIA DE CATALUNYA.....	708.
5- HISTÒRIA DE LLEIDA	719.
ÍNDIXS DE QUADRES, GRÀFICS I APÈNDIXS ESTADÍSTICS I GRÀFICS	724.

PART III

...I EL TREBALL.

CAPÍTOL 8

EL MÓN DEL TREBALL

CAPITOL 8 - EL MÓN DEL TREBALL

"No se trata aquí de lo que éste o aquel proletario o incluso el proletariado entero imagine momentáneamente que es su meta. Se trata de lo que el proletariado es y de lo que con arreglo a este ser se verá obligado históricamente a hacer"

(K. Marx i F. Engels)

El primer pas per a entrar en la delimitació i caracterització dels comportaments de classe es pot donar a través de diversos camins. No sempre es poden recórrer tots amb idèntiques garanties d'èxit, però un d'ells és ineludible: l'enumeració i descripció de les activitats professionals. Si la vida privada dels homes i les dones s'articula al voltant de tres esdeveniments fonamentals com són naixement, casament i mort, la vida pública està fortament influïda per l'accés a una activitat remunerada, per desenvolupar una activitat laboral. La situació de cada un dels individus en el procés productiu global marcarà, en una important mesura, el seu paper en la creació i distribució de la riquesa. En recórrer aquest camí, moltes han estat les aportacions i discussions dels qui s'han interrogat sobre el protagonisme d'unes concretes estructures socials i, sobretot, professionals, en la conformació dels conflictes de classe (1)

(1)- Sobre els posicionaments teòrics i epistemològics sobre el tema de les classes socials a l'Artic Règim, vegeu sense intentar ésser exhaustius: G. Lukács, Historia y consciencia de clase Barcelona, 1976; M. Weber, La ética protestante y el espíritu del capitalismo Barcelona, 1973; R. Mousnier, Las jerarquías sociales, Buenos Aires, 1972; Problemes de stratification sociale. Deux cahiers de la noblesse, pour les États généraux de 1649-1651, Paris, 1965; i "Le concept de classe sociale en l'histoire" Revue d'histoire Économique et Sociale 1970, pp. 449-459; E. P. Thompson, La formación histórica de la clase obrera, Barcelona, 1977; i Tradición, revuelta y consciencia de clase. Estudios sobre la crisis de la sociedad pre-industrial, Barcelona, 1979; G. Rudé, Revolución popular y consciencia de clase, Barcelona, 1981; R. Hilton, Conflicto de clases y crisis del feudalismo Barcelona, 1988; J. A. Maravall, Poder, honor y élites en el siglo XVII Madrid, 1979; D. D. A. A., Ordenes,

La societat de l'Antic Règim és, per definició, un món en transició. La mentalitat col·lectiva té clarament present el llast de les permanències d'una organització encara fortament estamentalitzada, mentre que, en el rerafons, una cada cop més conscient estructura i conflictes de classe articulen la convivència quotidiana. Són els membres de les classes tradicionalment dominants els qui continuen acaparant el bo i millor de la renda produïda per la majoria silenciosa, però, a poc a poc, fan la seva entrada en escena nous i vigorosos competidors qui, pausadament, van acaparant petits espais de poder i algunes engrunes de la riquesa que els vagarosos privilegiats no es preocupen de controlar. Aquesta és peça essencial d'una llarga i fonamental controvèrsia sobre la qual cal reflexionar abans d'endinsar-nos en la pura i simple descripció que ens menen les fonts documentals al nostre abast. Un dels principals problemes sobre els quals caldrà interrogar-se amb immediatesa és la manera com aquesta organització social conforma i influencia els més concrets desenvolupaments de les ciutats, aquestes petites illes de pas ineludible quan hom intenta introduir-se en el complex món de la transició del feudalisme al capitalisme (2).

estamentos y clases Madrid 1976 P. Vilar Iniciación al vocabulario del análisis histórico Barcelona, 1980² pp 109-141, C.F.S. Cardoso i H. Pérez Brignoli El concepto de clases sociales. Bases para una discusión, Madrid 1977 i Los métodos de la historia, Barcelona, 1986⁶ pp 299-336 W. Kula, Problemas y métodos de la historia económica, Barcelona 1977³, pp 313-402 G. Chausseinand-Nogaret, "Capital et structure sociale sous l'Ancien Régime", Annales E.S.C., 1970, R. Mandrou, Un exemple de définition: le concept de classe, Aix-en-Provence 1972, I. Mezzaroe (ed.), Aspects of history and class consciousness, Londres, 1971, R. Brenner "Estructura de classes agraria y desarrollo económico en la Europa pre-industrial" a T.H. Aston i C.H.E. Philpin (eds.), El debate Brenner, Barcelona, 1988

(2)- Per a un intent de definició dels peculiars trets de configuració de la societat urbana, vegeu B. Barreiro Mellón, "Las clases urbanas de Santiago en el siglo XVIII. Definición de un estilo de vida y de pensamiento", La historia social de Galicia en sus fuentes de protocolos, Santiago de Compostela, 1981, pp 449-485, D.R. Ringrose Madrid y la economía española, 1560-1850, Madrid, 1985 i la recent aportació del mateix autor a "El mutamiento del sistema urbano: conceptos generales e il caso spagnolo" i també la de J.E. Gelabert, "Il declino della rete urbana nella Castiglia dei secoli XVI-XVIII" ambdues a Cheiron. Materiali e strumenti di aggiornamento storiografico, 1980

La ciutat: una complicada teranyina, el regne de la diversitat. Com diu F. Lebrun: "...la ville est à elle seule un microcosme où cohabitent tous les groupes entre lesquels se divise la société d'Ancien Régime..." (3). Molts són els arquetipus, moltes les cares, de la ciutat moderna; sempre en totes l'organització de les activitats laborals dels individus, majoritàriament dels homes, poden servir per definir la seva peculiar especificitat, la seva situació enmig del llarg i complex procés de transició. J. Meyer, fent balanç d'algunes de les principals aportacions de la recerca francesa recent, ofereix un intent de classificació de les tipologies urbanes en quatre grans grups, definits en funció dels principals sectors d'activitat que en elles es desenvolupen: primer, les que tenen una molt important proporció de població rural; segon, les que distribueixen de manera uniforme en l'espai els diversos sectors de l'activitat econòmica; tercer, les que acumulen una forta varietat i diferenciació socio-professional que es plasma en una gran segregació, en barris o altres morfologies de l'estructura urbana, entre les diferents capes de la societat, model aquest que acumula les més grans diversitats, i, quart, les grans ciutats, les que són caps visibles de xarxes de diferents tipus de relacions (eclesiàstiques, judicials, administratives, econòmiques, etc.) i que actuen com a pols d'articulació de l'activitat humana dels encontorns (4). Aquesta és una de tantes possibles propostes taxonòmiques que s'han proposat com a balanç de la recerca sobre l'evolució del poblament de la ciutat moderna i el que és més important de destacar és que, en qualsevol de les propostes de definició que es poden arribar a plantejar, el paper de l'activitat laboral humana és una peça impossible de deixar de banda,

(3)- F. Lebrun, "La demographie urbaine en France sous l'Ancien Régime. Problemes de méthode", A.P.J.M.A.C.H., p 275

(4)- J. Meyer, Études sur les villes en Europe Occidentale (milieu du XVIIe siècle à la veille de la Révolution Française), vol I, Paris, 1973, pp 201-202.

perquè aporta matisacions d'ordre qualitatiu per sobre de les purament quantitatives, pròpies de l'estadística sobre la urbs.

Per tant, cal revisar amb deteniment les característiques de l'estructura socio-professional des d'un primer apropament bàsicament descriptiu per tal d'arribar a definir en quina de les possibles tipologies urbanes es poden inserir les peculiaritats de la ciutat de Lleida al segle XVI, l'entitat de les quals no farà altra cosa que permetre'ns un millor i més precís apropament a la manera com en ella es poden trobar larvats, en expansió o totalment soterrats els gèrmens que, a la llarga, permetran o no el pas des de la societat feudal a la capitalista. I és que, "a priori", probablement, no cal dubtar gaire a l'hora de pensar que la vila objecte del nostre apropament es podrà definir, com la gran majoria de les que es troben en els seus entorns, com una barreja de les peculiaritats de les dues primeres categories: les ciutats predominantment agràries: les que acumulen una gran varietat d'activitats, on els menestrals són reis, distribuïdes de manera dispersa a través de l'espai urbà. No avancem, però, els esdeveniments i llisquem, pausadament, a través dels indicis que ens parlen dels components del sempre complex teixit social.

Dèiem que l'anàlisi de l'estructura dels oficis, és una bona manera d'apropar-nos al joc de forces establert entre les diferents classes socials. La realitat és que té, al darrera, una ja llarga trajectòria de recerca valorativa respecte als límits i perspectives oferts per tal proposta d'apropament analític (5), ja que, si bé és una de les primeres eines per

(5)- Vegeu entre altres dins d'aquesta línia de recerca les aportacions de J. Porte, "Les categories socioprofessionnelles" a G. Friedmann i P. Naville, Traité de sociologie du travail, vol. I, Paris, 1960, A. Daumard i F. Furet, "Structures et relations sociales à Paris au milieu du XVIIIe siècle", Cahiers des Annales, núm. 18, Paris, 1961, F. Furet, "Structures sociales parisiennes au XVIIIe siècle. L'apport d'une série fiscale", Annales E.S.C., 1961, pp. 939-956, M. Vovelle, "Problèmes méthodologiques posés par l'utilisation des sources de l'enregistrement dans une étude de l'structure sociale", Bulletin de la section d'histoire moderne et contemporaine 1961, pp. 49-106, A. Daumard, "Structures sociales et classement socio-professionnel. L'apport

endinsar-nos en l'estructura de classes, no sempre podem entrar en el significat real que, en el conjunt de l'organització social, implica l'adscripció a un o altre ofici i, més encara, no sempre sabem en quin gran sector d'ocupació cal englobar cada professió. P. Vilar ens recorda la necessitat de ser cautes en aquest sentit quan comenta que:

"...nos es más fácil saber cuántos panaderos y zapateros había en una pequeña ciudad del siglo XVII que saber exactamente cuántos asalariados propiamente dichos había, y cuántos empresarios o rentistas. No hay que ocultarse a uno mismo que hay un peligro en esto. No se trata de que la "profesión" registrada por las estadísticas no sea un dato necesario e interesante, pero no habría que pensar que lo aclara todo. Las distinciones actuales entre "cuadros superiores", "cuadros medios" corren el peligro de encubrir bajo esta jerarquía de prestigio y de autoridad las divisiones verdaderas entre funciones asalariadas y funciones que participan por delegación de los poderes del capital ." (6)

La reflexió és absolutament aplicable a la nostra realitat, més quan la informació que prové dels llibres sacramentals ens resulta indicativa solament a títol descriptiu des del moment en què no va pariona, de cap de les maneres, a dades que ens permetin conèixer el nivell de riquesa dels individus en el moment d'inscriure una criatura recién nascuda o quan se celebra el casament i, per tant, i això és molt important, la nostra proposta taxonòmica segueix un criteri estrictament funcional per exigències de rigor. En el moment de valorar, amb altres referències, la

des archives notariales aux XVIIIe et XIXe siècles' Revue historique 1962 pp 139-154 ; "Une référence pour l'étude des sociétés urbaines en France aux XVIIIe et XIXe siècles. Projet de code socio-professionnel" Revue d'histoire moderne et contemporaine 1963 pp 185-210 J. Dupaquier "Problèmes de la codification socio-professionnelle" Histoire sociale. Sources et méthodes Paris 1967 pp 157-181 A. Daumard, "Une source d'histoire sociale: l'enregistrement des mutations par décès. Le XIe arrondissement de Paris en 1801 et 1847" Revue d'histoire économique et sociale, 1967 pp 52-78 DD AA Ordres et classes, Paris 1973 A. Desrosières "Éléments pour l'histoire des nomenclatures socio-professionnelles" Pour une histoire de la Statistique Paris 1977, pp 155-232 R. Hubercher "Société globale et population agricole: un essai de classification des catégories socio-professionnelles" Revue d'histoire moderne et contemporaine t. XXVII, 1980, pp 313-319 ; O. Zeller Les recensements lyonnais de 1597 et 1636. Démographie historique et géographie sociale, Lyon, 1963 D. Merlié "Les classements professionnels des enquêtes de mobilité" Annales E.S.C., num 6 1980 pp 1317-1333

(6) - P. Vilar, iniciación al vocabulario, pp 135-136

posició en el conjunt de la societat és on podran entrar altres consideracions que no es poden despendre del buidat dels registres parroquials. Però, això, no és tot. A més a més, cal afegir altres dificultats imposades per la base heurística a l'hora de fixar criteris de ponderació (7).

Els registres parroquials són eines de caire secundari en el moment d'intentar introduir-nos en l'estudi de les estructures socials, en la seva evolució, en els ritmes de les diferents activitats, en la major o menor incedència d'un o altre sector en el conjunt de les activitats laborals de la ciutat, en les jerarquies que el món del treball imposa i en la manera com tota aquesta conflictivitat amagada es trasllueix en les lluites i relacions de poder en les petites esferes del govern municipal. Dels registres n'hem extret, com altres ho han fet abans que nosaltres, un ampli llistat d'oficis i el nombre de persones que s'hi dedicaven en un període que abasta la durada de tot un segle (8). No obstant, la relació no es pot considerar completa ja que no sempre es deixa constància de la professió de tots els individus. Aquí cal dir que el marge d'"oblit" de la referència als oficis o categories és ampli i prové tant de negligències en la tasca del capellà de torn, com d'omissions voluntàries que, probablement, afecten al grup professional majoritari a la ciutat, la pagesia. Amb tot, en l'hipotètic cas que sempre s'haguéssin citat tots els oficis, no tenim cap indicatiu, d'entrada, que ens permeti de valorar llur importància en el conjunt de l'organització productiva de la Lleida del cinc-cents, excepció feta de la seva major o

(7)- Algunes reflexions sobre la validesa i utilitat dels registres de casaments per a tal proposta d'estudi es poden trobar a A. Daumard "Les relations sociales à Paris à l'époque de la monarchie constitutionnelle d'après les registres paroissiaux des mariages" *Population* 1957 pp 445-466

(8) R. Mouenier pren el punt de partida per a la seva proposta d'anàlisi d'una societat d'ordre i estatut -perspectiva amb que no som, en absolut, coincidents- a partir dels registres de casaments, tot i puntualitzar la necessitat de matisar-la sobretot amb protocols notariais i amb altres fonts de caire fiscal. Vegeu "Recherches sur les structures sociales parisiennes en 1634, 1635, 1636". *A.P.J.M.A.C.H.*, pp 505-526

menor presència en termes estrictament quantitius, i ni tan sols podem atrevir-nos a classificar-les sota els rígids límits que l'organització tripartida en sectors econòmics actuals marcaria sobre unes professions que no encaixen sovint en les realitats econòmiques contemporànies (9).

Tal finalitat seria més fàcil d'assolir a través de tres vies de treball. La primera, absolutament impossible, podria provenir dels recomptes censals de l'època, com el fogatge de 1553, si aquests no fossin tan escassos en les referències professionals dels caps de família contribuents. La segona, si s'hagués recaptat algun tipus d'impost sobre la propietat, comú per a tots els ciutadans, com va ser la realitat més freqüent amb l'aplicació del cadastre al segle XVIII, una que ha estat objecte, principalment, de dos molt rigorosos estudis per a la ciutat de Lleida i altres per a algunes de les ciutats de les rodalies que ens serviran de pauta comparativa ineludible (10). Y, la tercera, si l'aplicació del mètode de reconstrucció de famílies hagués estat factible amb les dades al nostre abast ens hauria pogut permetre un èficaz apropament a les trajectòries professionals de les diferents famílies reconstruïdes (11).

(9)- F. Chacón si que s'hi atrevix tot i constatar els nombrosos dubtes que li presenta tal opció taxonòmica a causa de la manca d'informació real sobre el veritable paper que en el conjunt de l'organització social acomplia cada una de les diverses ocupacions. Vegeu les seves valoracions al respecte a Los murcianos del siglo XVII, pp. 129-134.

(10)- Vegeu M. A. Serrano, Estructura socio-profesional de la ciudad de Lérida después de la Guerra de Sucesión (1716-1758), tesi de llicenciatura inèdita, Lleida, Universitat de Barcelona, 1982; Estudi General de Lleida i J. Pla, L'estructura socio-profesional de Lleida (1793-1815), tesi de llicenciatura inèdita, Lleida, Universitat de Barcelona, 1986; Estudi General de Lleida i l'article conjunt d'ambdues "Les estructures socio-profesionals de Lleida al segle XVIII" exemplar en premsa, 1987. Pel que fa a altres ciutats cal fer esment de les obres de A. Solans, Crecimiento económico y familia en las Borgeas Blancas en el siglo XVIII, tesi de llicenciatura inèdita, Lleida, Universitat de Barcelona, 1987; Estudi General de Lleida i de l'autora d'aquesta tesi M. J. Vilalta, Baleguer en la Catalunya Moderna. Crecement econòmic i estabilitat social (segles XVII i XVIII), Lleida, 1990 - altres en curs d'elaboració com la tesi de J. Pla sobre la vila d'Agramunt al segle XVIII.

(11)- Tal i com recorda M. Rodríguez Cancho, La villa de Cáceres, p. 139-145 qui proposa la necessitat d'interrelacionar les dades provinents de la informació censal amb les dels registres parroquials com a eines fonamentals per a delimitar l'estructura professional d'una ciutat.

Però, encara ens queden altres limitacions a comentar per tal d'evitar que les valoracions i conclusions posteriors puguin semblar mancades del suficient recolzament empíric. Gairebé sempre les professions se citen sota encapçalaments de tipus genèric. Tots els qui treballen al camp són pagesos; de tots els menestrals sabem quina és la branca en què desenvolupen el seu treball, però res en absolut no sabem sobre la seva situació com a mestres, oficials o aprenents; la gent dedicada al comerç consten com a mercaders de gèneres diversos, però tampoc no sabem si són intermediaris d'altri més poderos o són ells mateixos els qui estan involucrats en les grans línies del tràfic regional o nacional de mercaderies de consum comú o de luxe. La posició dins de la jerarquia social dels qui P. Vilar defineix com a "cuerpos constituidos": juristes, metges, lletrats, doctors, notaris etc. (12) és profundament ambigua i la situació dels que acompleixen funcions de servei per al manteniment del bon ordre de les ciutats roman gairebé a les fosques, per no parlar, al cap i a la fi, de la població eclesiàstica, que queda allunyada de l'administració de dos sagraments que, per normes del ceïbat, no els hi podien resultar de cap de les maneres propers a la seva opció de vida.

Alguns autors, com J.A. Salas i S. de Tapia entre altres, han intentat fer propostes metodològicament innovadores per donar una ullada a la trajectòria evolutiva, al llarg del segle, de l'auge i decadència de cada una de les diferents activitats amb la finalitat d'intentar copsar una possible línia d'evolució, sobretot en les activitats manufactureres, com a signe indicatiu de les etapes de transformació del vell ordre econòmic cap a les noves formes productives industrials (13). Els resultats des d'aquesta

(12)- P. Vilar, Iniciación al vocabulario, p. 137

(13)- Revisau les valoracions d'ambdós autors, entre altres, a J.A. Salas, La población de Barbastro, pp. 259-262 i S. de Tapia Sánchez, "Estructura ocupacional de la ciudad de Avila en el siglo XVI" El pasado histórico de Castilla y León Vol. 2. Edad Moderna, Burgos, 1983, pp. 201-223

perspectiva tampoc no han estat excepcionalment espectaculars perquè probablement els factors de la transició tenen perspectives més amagades que no es poden copsar solament des de la simple enumeració dels oficis i de la quantificació dels que assoleixen paper protagonista o paper secundari i, per tant, no hem fet nostra tal via d'anàlisi diacrònica de l'evolució de les activitats productives.

Del dit fins ara es desprèn que hem deixat delimitats alguns dubtes, mancances i incerteses que calia tenir ben presents abans d'entrar en la descripció del mapa social i professional de la ciutat de Lleida. Cal, però, certificar una realitat fonamental. Poques són les obres, per no dir inexistent, que s'apropen al teixit social a través d'un recurs documental com els llibres sacramentals. És evident que la tria davant un cens de població ben elaborat no presenta dubtes. És per això que la nostra serà una empresa arriscada, mancada de models interpretatius de referència i que es justifica per sí sola a manca d'altres possibles vies d'apropament a una realitat ineludible: ens interessa saber tot el que hi ha al darrera del nombre dels homes, però no com a peces aïllades sinó com a integrants d'una concreta societat en conflicte. Tres vies articularan la nostra proposta d'anàlisi. Primera, la caracterització dels principals sectors d'activitat en l'organització de la societat de manera global i, a la vegada, individualitzada per a cada un dels que tenen algun paper en la celebració d'un casament o un bateig. Segona, l'anàlisi de la manera com afecten els fluxes de la immigració al mercat de treball de la ciutat i, paral·lelament la composició social de la immigració a la ciutat de Lleida. I, tercera, la distribució de tots els habitants en els diferents barris de la ciutat per tal d'apropar-nos al model morfològic que l'activitat laboral imposa en l'organització de l'espai urbà. Són tres factors absolutament troncats que

no ens perfilaran, evidentment, les forces que es mouen al darrera de la conflictivitat social i política de la Lleida del segle XVI, però ens permetran d'assentar les bases de reflexió, si es vol a títol comparatiu, de la manera com la ciutat segueix unes pautes comunes a les de l'entorn social i econòmic que li és proper, cosa que permetrà que surtin a la llum les conflictivitats pròpies de totes les societats del feudalisme tardà. Com sempre, entrem amb més deteniment en cada una d'aquestes qüestions.

8.1- ELS TREBALLS I LES RELACIONS HUMANES.

Poques són les variacions que al llarg de l'Antic Règim afecten el món de les activitats laborals. Un superficial cop d'ull al conjunt de les monografies peninsulars ens en donaria una prova fefaent. Aquí sí que, en la majoria dels casos, aquella estabilitat de què parlava en P. Goubert, per referir-se al moviments de la gent d'un lloc a un altre, es pot trobar àmpliament difosa arreu. No serà fins ben entrat el segle XVIII que no es començaran a trasbalsar les bases de les relacions socials i es fragmentarà la solidesa del protagonisme de les economies bàsicament agràries, acompanyades de la manufactura artesanal, amb majors o menors graus de diversificació. Són escasses les novetats que es produeixen arreu i, solament, es poden comprovar alguns canvis puntuals en el predomini d'unes o altres activitats, producte de les variacions progressives en les necessitats de consum i de la lenta transformació de l'organització productiva.

Hi ha, però, un element fonamental de consens per sobre de la constatació de les petites diversitats locals: per dessota de les

permanències d'una societat encara rigidament condicionada pel pes del model i la mentalitat estamental, es mou i viu una societat plenament de classes en totes les seves actituds front al treball, front a l'apropiació i distribució de la riquesa, front a les lluites pel control del poder municipal, front al domini dels més amagats racons de les conciències a través de púlpit, confessionari o tribunal garantidor d'ortodoxia (14). És una societat on la defensa aferrissada dels privilegis, com a marc jurídic de convivència, es converteix en una eina de control i domini de la minoria privilegiada, el model a imitar, per sobre de la gran majoria que paga impostos, que treballa amb duresa i amb escassos rendiments i que veu de lluny les picabaralles a uns municipis (15) on hi tenen, sovint, una representació més simbòlica que realment influent i decisòria (16).

Per tant, centrem-nos ja en treure l'entrellat de la composició social de la ciutat de Lleida al cinc-cents, en base a la

(14)- Valoració que entre altres va ser proposada per en P. Goubert i ha servit com a marc de definició referencial de la conceptualització i definició de la dualitat estamental/classe social en el decurs de l'Antic Règim. Vegeu per a una més ampla exposició "Sur trois siècles et trois décennies. Passages de méthodologies" Mélanges en l'honneur de Fernand Braudel Toulouse 1973 pp 155-156

(15)- No és preocupació directa d'aquest treball entrar en l'entrellat de la complexitat municipal però no es pot deixar de fer constar que es un dels principals centres d'articulació de les lluites i conflictes que omplen la vida quotidiana de les gentes de l'Antic Règim. Tal i com diu J.M. Torres i Ribes " el municipi ha estat definit com un gran personatge històric: expressió de poder d'un grup dominant de cada població i al qual les principals famílies intenten d'accedir per acreditar la seva preeminència social (...) cal pulsar la vida quotidiana de l'època que té en el municipi una expressió perfecta. Efectivament el que podríem anomenar vida política en la societat de l'Antic Règim, quedava pràcticament reduïda per a la gran majoria dels ciutadans a les incidències que tenen per marc el municipi " (Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808) Barcelona, 1983, pp 20-21)

(16)- Les referències bibliogràfiques per a tractar totes aquestes realitats a escala nacional serien quantitativament nombrosíssimes. Valgui aquí citar a títol referencial per la seva destacada importància obres com A. Domínguez Ortiz, El Antiguo Régimen. Los Reyes Católicos y los Austrias, Madrid 1981⁸ La sociedad española del siglo XVII, Madrid, 1970 i Las clases privilegiadas en el Antiguo Régimen, Madrid, 1979. J.A. Maravall, Estado moderno y mentalidad social, Madrid 1972 i Poder honor y élites en el siglo XVII, Madrid 1979, J.H. Elliott, La España Imperial (1469-1716), Barcelona, 1986⁵ La revolta catalana (1598-1640), Barcelona, 1989² i, juntament amb altres autors Poder y sociedad en la España de los Austrias, Barcelona, 1982. B. Bennassar, La España del Siglo de Oro, Barcelona, 1983 i Los españoles. Actitudes y mentalidad desde el siglo XVI al siglo XIX, San Lorenzo de El Escorial, 1984, J. Vicens Vives, Gobernación económica y reformismo burgués Barcelona, 1974⁴, H. Kamen, Una sociedad conflictiva. España, 1469-1714, Madrid, 1983 i J.S. Amelang, La formación de una clase dirigente. Barcelona 1490-1714, Barcelona, 1986

solament indicativa informació que es desprèn dels registres de baptismes i casaments. El caire mateix d'apropament és el que ens ha fet aprofitar i disseccionar al màxim les possibilitats ofertes pels registres ja que, tal i com es pot observar en els quadres núms. 35 al 39 no hem optat per realitzar un balanç conjunt de tots i cada un dels diversos protagonistes de l'acte ritual d'administració d'un sagrament, sinó que hem destriat clarament la composició social de cada un dels implicats. És a dir, en el bateig, el pare i, en el casament, el marit, el marit difunt -si la que es casa és vídua-, els pares dels contraents -el del noi i el de la noia- i els dos testimonis que habitualment certifiquen que l'acte del casament està dins de llei i d'acceptació pública. Al final, els resultats acaben éssent uniformes pel que fa als principals constituents de l'estructura sòcio-professional de la ciutat i, en aquest sentit, tres són els principals grups: les classes privilegiades, la pagesia i la menestralia, tant en el segle XVI, com més endavant (17), la qual cosa no ens ha de fer oblidar l'efectiva existència d'un món de marginalitat que queda totalment fora de les nostres possibilitats de verificació. Entrem-hi amb més deteniment.

(17)- Tal i com diuen Li Pla i M.A. Serrano " la primera impressió és que l'estructura sòcio-professional tenia un caràcter bàsicament similar amb una orientació predominantment agrària seguida d'una proporció considerable de menestrals. En línies generals, aquesta trets posen de manifest que hi ha durant tot el segle una gran continuïtat del tipus d'economia i que, a finals d'aquest l'estructura no canvia, malgrat la crisi del 1793 i la guerra del 1808-1814 contra l'invasor francès " (vegeu Les estructures sòcio-professionals de Lleida, p. 12) i, a més, a finals del XIX, l'estructura sòcio-professional tampoc no havia variat gaire, tal i com ho certifica A. Jové, la qual cosa ens atorga uns marges amplis de confiança en el moment d'establir valoracions sobre les bases socials del XVI a causa del fort pes de les continuïtats estructurals (vegeu A. Jové, "Riquesa, espai urbà i control polític a la Lleida del segle XIX" a C. Mir (ed.), Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923), Lleida, 1989 pp. 110-112)

8.1.1- L'ELIT URBANA, UN BLOC SOCIAL DE PODER.

De tots és sabut que la societat urbana de la Catalunya de l'Antic Règim no es caracteritza pel pes fort i preponderant d'una minoria aristocràtica clarament feudal, sinó que les classes dominants acaben éssent constituïdes per una amalgama de grups diversos que acumulen, per definició, les tasques de gestió i direcció dels afers públics de la urbs. És el que J.S. Amelang defineix com una "élite cívica unitaria" (18). Cal veure, per tant, quins són els seus elements constituents. Es poden delimitar dos grans grups. D'una banda, el sector nobiliari que, per definició jurídic-institucional, és el que assumeix la posició de privilegiat (19). I, d'altra, una amalgama certament heterogènia provinent d'entre els més enlairats membres de l'alt funcionariat, les professions liberals - juristes i metges - i els comerciants, que, un cop assolit el grau de "ciudadà" o "ciudadà honrat" (20), entren pausadament a ser membres ineludibles de les classes dirigents (21). Si bé el primer dels grups té una definició social clara, el segon presenta unes fronteres força ambigües que no podem delimitar amb precisió a través de les eines de verificació que tenim al nostre abast. Amb tot, ens hi podem apropar una mica més.

Un dels sectors clau és el que acumula els representants a ciutat de la peculiar noblesa catalana. Són els que consten als registres

(18) J.S. Amelang, La formación de una clase dirigente, p. 92.

(19)- Reviseu per a una actualització dels principals àmbits de discussió sobre la definició i característiques del paper de la noblesa l'exhaustiva revisió de D. Venturino "L'ideologia nobiliare nella Francia di Antico Regime. Note sul dibattito storiografico recente", Studi Storici, 1988, pp. 61-101.

(20)- Sobre la importància, protagonisme i trajectòria dels ciutadans honorats en la formació d'una classe dirigent a Catalunya, vegeu les valoracions de R. Garcia Cárcel, Història de Catalunya, vol. I, pp. 264-268.

(21)- Trobem així constància de tots aquells amb procedència social "dual" i que consten com a "doctor en dret i ciudadà", "notari i ciudadà", si pertanyen a la branca dels lletrats, "metge i ciudadà" si provenen dels serveis sanitaris i "mercader i ciudadà" en el cas dels que han pujat un grau en llur posició social gràcies a les activitats mercantils.

com a "cavallers", "senyors" -de vegades amb el grau de "magnífic"- "donzells", "nobles", "infanzones", etc.(22). Tenen propietats territorials sobre les quals exerceixen el dret de senyoria i, sovint, estan ubicades als voltants de la ciutat de Lleida (Puigrós, Montoliu, Alfarràs, Torresserona, Mollerussa, etc.) (23). Tot plegat, ens permet pensar que la residència a la ciutat és part d'aquella recerca d'una "projecció urbana" en una societat on un paper exclusiu com a senyors feudals no estava en absolut clar (24). Quantitativament, no són, precisament, nombrosos, ja que, per exemple, en el fogatge del 1553, solament es recompta un total de 32 focs militars la qual cosa suposa un migrat 2,9% sobre el total de 1 109 focs del terme (25), proporció que no s'allunya gens de les diverses participacions proporcionals en l'administració de sacraments dels individus que pertanyen al grup de les classes privilegiades, on els pares acaparen un 2,5%, els marits un 2,9%, idèntic al del fogatge, i els pares i els testimonis dels nuvis al voltant d'un 3% (vegeu els quadres anteriorment citats).

Mes, si l'origen nobiliari no és el més nombrós entre els membres de les classes dominants, caldrà parar atenció a quines poden ser la resta de les procedències socials dels individus que conformen l'èlit ciutadana. Tres són els principals companys que els cavallers tenen al pinacle de la societat lleidatana, tres són les principals procedències dels "ciutadans" (26). En primer lloc, els membres de l'alta administració. En

(22)- A partir d'aquest punt sempre que se citin professions o categories socials concretes podeu trobar referència explícita qualitativa i quantitativa de cada grup en l'apèndix núm 10 on s'agrupen per categories i en els apèndixs núms 11 (1) i (2) on es fa el recompte individualitzat del protagonisme de cada una de les diverses professions o categories.

(23)- Per a una més detallada precisió de les principals famílies que integren aquest petit però influent grup i de les peculiaritats específiques de la seva manera de viure vegeu J. Lladonosa, Historia de Lleida, vol II, pp 256-257 i 379.

(24)- R. García Cárcel Historia de Cataluña, vol I, p. 232.

(25)- J. Iglésies, El fogatge de 1553, vol I, p. 232.

(26)- Per a una més detallada referència als principals membres d'aquest grup i llur origen social, vegeu J. Lladonosa, Historia de Lleida, vol II, p. 259 especialment notes 30-46.

aquest grup s'han d'incloure representants institucionals d'organismes de fora de la ciutat, com per exemple, "consellers d'Aragó" o "comendadors" i els qui ocupen els principals càrrecs de govern local com "paers" o "veguers", la procedència social dels quals pot ser tan heterogènia com ho és, en conjunt, la de les classes dominants de l'Antic Regim català (27).

En segon lloc, els integrants d'un sempre ambigu sector que, en terminologia contemporània, podríem definir com "professions liberals" (28) i que, a la vegada, hem subdividit en dos grans blocs: els "lletrats" i els encarregats dels "serveis sanitaris". Estem en allò que, certerament, T. Passola ha denominat com el "desembarco de los doctores", fenòmen de complexa interpretació, tant al Principat com a Castella (29). La gran majoria d'aquests doctors estaven vinculats a la professió jurídica, cosa que els permet de convertir-se en peces ineludibles de la gestió municipal i del control del bon ordre en els afers privats dels individus, arreu del Principat.

I, en tercer lloc, cal, també, comptabilitzar la progressiva entrada en escena d'uns nous que acumulen riquesa en funció de l'estabilitat en la vida econòmica. Estem parlant de tots aquells qui, enriquets en el món del comerç, assoleixen, a causa de la indubtable

(27)- Estem novament davant els problemes que planteja una base documental com la que ens serveix de suport heurístic ja que de tots els que consten com a paers en el moment en què es casen o tenen una criatura no se'n diu quin és la seva activitat professional u origen social anterior al fet d'ocupar un càrrec públic. Solament investigacions com la de T. Passola ens permeten de donar una mica de llum sobre tals importants qüestions que escapen a l'abast de la nostra anàlisi. Vegeu T. Passola, Clases sociales y gobierno municipal en Lleida en el siglo XVII, tesi de llicenciatura inèdita, Lleida, Universitat de Barcelona, 1985. Estudi General de Lleida, pp. 55-87.

(28)- Ll. Pla comenta l'ambigua definició d'aquest terme i puntualitza els motius de la seva acceptació perquè esta consolidat en la gran majoria d'estudis sobre les estructures socio-professionals, tot i considerar-la com una categoria "imprecisa i anacrònica" que engloba individus majoritàriament pertanyents a les classes privilegiades, cosa que, en la documentació cadastral, es posa en evidència en rebre majoritàriament el tractament de "Don" reservat a nobles i ciutadans honorats. Vegeu L'estructura socio-professional, pp. 88-90 i 117.

(29)- T. Passola, Clases sociales y gobierno municipal, pp. 63-69.

vitalitat dels intercanvis al llarg d'aquesta centúria de "revolució dels preus", unes cada cop més efectives possibilitats d'entrar en el petit cercle de la minoria dirigent, tot i la seva pertinença formal a la mà mitjana. Aquesta vigorosa entrada al segle XVI, sustentada a precari enmig d'una economia bàsicament agrària i un model d'organització social plenament feudal, trobarà els seus propis límits quan les coses vagin maldades en la següent centúria, moment en què, pausadament, els grans mercaders desapareixeran de l'escena del poder ciutadà, desfetes les bases on sustentaven llur anterior poder econòmic (30).

Com diu J.S. Amelang, aquesta èlit cívica unitària és la que dóna especificitat a la classe dirigent catalana i la seva cohesió i èxit social no té altra base que el ser, bàsicament, un producte de les necessitats imposades per l'emmarcament plenament urbà, amb diferències i necessitats específiques respecte a la ruralia (31).

En el moment de revisar les xifres concretes, podem observar, a través del recompte de professions recollit en l'apèndix núm. 11 (1 i 2), que la suma total de tots aquests tres sectors a sumar a les classes tradicionalment privilegiades no supera, en cap dels casos, un 8% sobre el total (32). Per tant, el protagonisme social de les classes dominants, per origen, activitat o riquesa, es pot quantificar, en conjunt, al

(30)- Un cop acabada la Guerra dels Segadors, a mitjan segle XVII, la ruïna progressiva de les activitats comercials, la fragmentació de les xarxes d'intercanvi, simbolitzada en la decadència de les fires, són causes immediates de què els mercaders, membres de la mà mitjana, desapareguessin progressivament d'entre els insaculats, cosa que T. Passola defineix centrerament com "hundimiento". Vegeu T. Passola, Clases sociales y gobierno municipal, pp 69-73

(31)- J. Amelang, La formación de una clase dirigente, pp 92-106

(32)- En el cas dels pares dels nens batejats, sumen un total de 951, la qual cosa implica un 7,3%. En els casaments, pertanyen a aquest grup 137 dels núvis (5%), 16 dels marits difunts (5,7%), 66 dels pares del núvi (7,8%), 135 dels pares de la núvia (7,3%) i 113 d'entre el primer dels testimonis (6,3%) i 77 del segon (5,4%)

voltant d'una desena part del conjunt de la societat lleidatana del cinc-cents (33).

8.1.2- LA PAGESIA, LA GRAN MAJORIA.

De punta a punta. Des del pinacle dels minoritaris privilegiats hem de descendir a les planures on s'acumula la resta dels lleidatans. I, en iniciar el descens, una primera evidència ens resulta fortament colpidora: el predomini absolut de la població camperola. Aquest fet no és precisament una sorpresa. Com diu en P. Goubert, la vida quotidiana de les gents de l'Antic Règim es desenvolupa, majoritàriament, en àmbits rurals, cosa que imprimeix molt fortes petjades en l'organització social i en l'aclaparador predomini de l'economia agrària, peça essencial per a entendre les bases materials i humanes de les societats pre-capitalistes (34). L'Europa moderna és, fonamentalment, un món rural, per més que la progressiva penetració dels tentacles del capital mercantil vagi obrint esclitxes en els més amagats racons de la, encara per molt temps viva, maquinària feudal. Això no obstant, no és aquí el moment de parlar de les estructures econòmiques i sí de l'organització social implicada.

(33)- Hom podria pensar que la quantia és excessiva si es compara amb les proporcions estrictes de noblesa i professions liberals que s'han recomptat a partir dels cadastres del segle XVIII. Recordem, però, el criteri ampli que hem pres en la nostra inclusió de membres de les classes dominant i el care rigorosament interclassista de la nostra font documental, a diferència de la potencial ocultació que poden encobrir els cadastres com a fonts fiscals. Vegeu L. Pla, La estructura socio-professional, pp. 87-90 i M. J. Vilalta, Belequer en la Catalunya Moderna, quadre núm. 11, p. 75. L. Pla recorda l'estabilitat d'aquest grup durant el segle XVIII. Però, si donem per bones les quanties que J. Lladonosa recompta, provinents dels capbreus de 1429 al 1453 on la "burguesia" -terme certament imprecís- acapara un 15% sobre el total poblacional, podem pensar que es podria haver produït un cert declivi, al llarg de l'Antic Règim, en la seva quantia numèrica, abans que en llur poder electiu (vegeu Història de la ciutat de Llerda, Barcelona, 1980, p. 81).

(34)- P. Goubert, El Antiguo Régimen. La sociedad, Madrid, 1960³, pp. 70-72.

Quantitativament, els camperols són el grup més nombrós, tot i que la seva situació en el procés productiu no és ni de bon tros uniforme. De resultes de l'aplicació de la normativa dictada en la Sentència Arbitral de Guadalupe (1486), se senten les bases del que s'ha definit com un nou ordre social al camp (35). L'equilibri d'aquest nou ordre bascularà entre els dos grans sectors amb que quedarà perfilada la societat camperola: d'una banda, un sector de camperols semi-propietaris i, d'altra, una gran massa de jornaleros, en règim de contractació diversa, que, quan vagin maldades, es veuran abocats a un clar procés de proletarització, que serà característic, per exemple, d'un moment de creixement i auge econòmic com el que es va produir en el decurs del segle XVIII, amb dures lluites al voltant del control d'una terra progressivament escassa per a una població creixent (36).

Aquesta crucial diferenciació, que les fonts fiscals s'encarreguen prou bé de delimitar amb precisió quan parlen de "labradores" i "jornaleros", queda totalment desdibuixada en els llibres sacramentals. El conjunt de la població camperola queda referenciada amb un inexpressiu terme com és el de "pagès", que res no ens explica de la posició dels individus respecte a la propietat de la terra. Pel que sabem respecte a les realitats del segle XVIII, els llauradors es podien quantificar als voltants d'un 20% sobre el total de la població activa (37), mentre que

(35)- Vegeu entre altres P. Vilar Catalunya dins... vol II pp 211-307. E. Serra "El règim feudal al camp català als segles XVI i XVII" Estructura social i econòmica del camp català Barcelona 1964² pp 87-99 i Pagessos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat (1590-1729) Barcelona 1968 pp 25-152.

(36)- Per a una revisió a algunes de les principals qüestions implicades en el debat vegeu C. Martínez Shaw "Transformacions agrícoles durant el segle XVIII" a DD AA Història de Catalunya Salvat, Vol IV 1985 pp 204-216 i "La Críaña del siglo XVIII bajo el signo de la expansión" a R. Fernández (ed.) España en el siglo XVII. Homenaje a Pierre Vilar Barcelona, 1985 pp 55-131.

(37)- Segons els càlculs de Ll. Pla i M.A. Serrano es poden quantificar amb les següents proporcions: 25,5%, 23,9% i 18% el 1716, 1758 i 1787 respectivament. Sector social estable: els llauradors protagonitzen el fenomen de la progressiva concentració de la terra que al llarg de la centuria es viu a la ciutat (vegeu "Les estructures socials-professionals" p. 14).

els més nombrosos jornalers ocupen un ampli ventall humà proper al 40% (38). En conjunt, la població camperola de la ciutat de Lleida, al segle XVIII, ocupa un molt significatiu espai en el conjunt de l'organització social, proper als dos terços de la població activa de la ciutat.

Mes no estem precisament en el XVIII, sinó que el que aquí ens interessa és aprofundir en l'estructuració socio-professional del cinc-cents. L'evidència no és precisament diferent. J. Lladonosa constata que en la capbreuació de 1429-31 "...els pagesos constituïen l'estament més nombrós..." (39) i aquest predomini es pot fer extensiu a etapes posteriors. En revisar les proporcions que els "pagesos" ocupen en les inscripcions dels llibres sacramentals ens hem permès una llicència estadística que justificarem tot seguit. En cada un dels implicats en l'administració d'un baptisme o bé un casament, es pot observar que, quan més inusual és la seva professió, més cura es té d'enregistrar-la, cosa que es fa especialment evident en el cas dels menestrals. Contràriament, una tasca tan habitual com la pagesia mereix molt menor atenció, per ser un lloc comú en la gran majoria dels que es casen. A més, si ens entremenim en revisar, tal i com farem més endavant, el tipus d'aliances que estableixen els que no tenen la professió citada observarem que no poden allunyar-se gaire sovint de desenvolupar activitats vinculades als treballs al camp.

(38)- Segons les valoracions d'ambdues autores, tot i deixar constància de l'important grau d'ocupació que aquests individus sovint imposaven a la fiabilitat final dels recomptes fiscals: el total de la població, segons el Cens de Floridablanca, que treballava al camp a jornal, provinent majoritàriament de l'onada d'immigrants que arribaven a la ciutat en aquest segle de creixement demogràfic, oscil·la entre un 36,9% el 1758 i un 41,2% el 1787 (*Les estructures socio-professionals*, p. 14). Semblantment, el cas de Balaguer, presenta una realitat penosa, ja que els llauradors acuraven un 10,33% del total de la població activa, mentre que els jornalers es poden comptabilitzar en un 35,76% (Vegeu M. J. Vilalta, *Balaguer a la Catalunya Moderna*, apèndix núm. 3, p. 22^a).

(39)- Segons les dades que aporta, es poden quantificar en un 41%. Vegeu J. Lladonosa, *Història de la ciutat de Lleida*, p. 71.

Però, per sobre de qualsevol altra consideració, resulta evident que no s'adequa a una realitat, històricament demostrada, la presència d'unes proporcions de menestrals sempre per sobre de la pagesia, cosa que no es produeix ni en el segle XVIII, moment d'auge demogràfic i d'augment i diversificació de la demanda. R. Huguet certifica que la quantia dels artesans, entre el XVII i el XVIII, es movia als voltants d'un 20%, cosa que els situa com a segona força demogràfica de la ciutat, mai com la primera, tal i com es desprèn de les dades que tenim entre mans (40).

Així les coses, si unim els que no tenen professió coneguda als que se citen com a "pagesos", ens trobarem que, pel que fa als pares de criures, sumen un 66,9% sobre el conjunt de la població, mentre que els nois que es casen suposen un 60,6%, per citar solament els dos casos en què l'infraenregistrament professional no fa planar greus ombres sobre les quanties probables de població (41). Si lliguem aquests valors amb els que perviuran en èpoques posteriors, podem acceptar que el pes de la pagesia en la societat lleidatana és, tradicionalment, aclaparador en el decurs de l'Antic Règim, acumulant quasi les dues terceres parts del conjunt de la població activa de manera gairebé estable, tot i les petites oscil·lacions conjunturals.

(40)- R. Huguet, *Els artesans de Lleida (1690-1808)*, Lleida, 1990, pp 23-25

(41)- En el cas dels pares dels nuvis, els camperols acumularien sota aquest procediment un 87,5% sobre el total, ja que hi ha un 80,5% d'individus sense professió citada, mentre que els pares de la nuvis acumularien un 75% amb un 64,4% sense referències. Pel que fa als testimonis la situació és pareguda. Així, mentre el primer s'assembla a les proporcions acceptables amb un 64,9% (enmig d'un 59% sense referències), el segon ultrapassa sobradament els marges de la credibilitat amb un 74,7% (67,3%)